5000 î. Hr.

și alte fantezii filosofice

RAYMOND SMULLYAN

5000 î. Hr.

și alte fantezii filosofice

Probleme, paradoxuri, ghicitori și raționamente

Traducere din limba engleză de
Martin Zick

ALL

5000 B.C. AND OTHER PHILOSOPHICAL FANTASIES
Raymond Smullyan
Copyright © 1983 by Raymond Smullyan
Published by arrangement with St. Martin's Press, LLC. All rights reserved.

5000 Î.HR. ȘI ALTE FANTEZII FILOSOFICE: PROBLEME, PARADOXURI, GHICITORI ȘI RAȚIONAMENTE
Raymond Smullyan
Copyright © 2014 Editura **ALL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SMULLYAN, RAYMOND
5000 î.Hr. și alte fantezii filosofice: probleme, paradoxuri, ghicitori și raționamente / Raymond Smullyan; trad. Martin Zick.– București : ALL, 2014
ISBN 978-606-587-286-8

I. Zick, Martin (trad.)

1

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL.**
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL.**
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALL**,
is strictly prohibited.
Copyright © 2014 by **ALL.**

Editura **ALL**: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512 – București
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro
www.all.ro

Redactare: Gabriel Constantinescu
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Ruxandra Câmpeanu
Design copertă: Alexandru Novac

Cuvânt-înainte

Când eram în liceu, un domn mai în vârstă, care auzise că sunt interesat de filosofie, m-a întrebat:

— Zici că ești interesat de filosofie. Spune-mi, cum ai *defini* tu filosofia?

Până să răspund eu ceva, a continuat:

— Ieri m-a întrebat cineva din Columbia cum aș defini eu filosofia și i-am spus…

Și domnul respectiv a continuat să vorbească, la nesfârșit, fără să-mi ofere ocazia de a scoate vreun cuvânt.

La sfârșit, a zis:

— Ei, îmi pare bine că am stat de vorbă…

Și a plecat.

Sunt fascinat de acest fenomen psihologic: întrebi pe cineva ceva, dar nu ești câtuși de puțin interesat de un răspuns. Asta îmi amintește de definiția dată de Ambrose Bierce *omului plicticos*: persoana care vorbește atunci când ai vrea să asculte. Totuși, în cazul de mai sus a fost, probabil, un lucru bun că domnul respectiv nu m-a lăsat să răspund, pentru că aș fi pus degetul pe rană dacă ar fi trebuit să dau o definiție *informativă* a filosofiei. Cea literală – „iubirea de cunoaștere" – nu-ți oferă cine știe ce ocazie de a pricepe despre ce este vorba.

Bucățile din acest volum (majoritatea, cel puțin) sunt într-o foarte mare măsură exact ceea ce sugerează titlul: *fantezii*

filosofice. Multe dintre ele au o aromă științifico-fantastică. Pare să fi venit vremea unei noi forme literare, una care s-ar putea numi *ficțiune filosofică*. Nu mă gândesc doar la volumul de față, ci și la cartea *The Mind's I*[1], ca să nu mai vorbim de cartea scrisă mai înainte de Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach*.

Un mare avantaj al acestei forme, pe lângă valoarea distractivă incontestabilă, este acela că problemele filosofice importante pot fi înțelese astfel de publicul larg. Cartea aceasta, de exemplu, este complet independentă. Lectura ei nu presupune nicio cunoștință despre filosofie.

Unele bucăți din acest volum nu sunt fantezii. Capitolul 3, de exemplu, este o plimbare jucăușă, lipsită de țintă, printr-o serie de diferite observații, anecdote, glume, probleme și paradoxuri. Capitolul 4 va fi, pentru mulți cititori, o surpriză istorică. Fanteziile propriu-zise pot fi găsite în părțile a 3-a și a 5-a. Capitolul 10 are un statut absolut neobișnuit.

Cu toate că spiritul acestei cărți este aproape complet opus spiritului unui manual, multe dintre materiale au fost folosite cu succes în cursuri introductive în filosofie. Sunt luate în discuție multe dintre problemele filosofice tradiționale și sunt prezentate mai multe puncte de vedere diferite – de obicei cu ajutorul diferitelor personaje ale cărții. Eu nu intervin cine știe ce – prefer să las personajele să discute și să se certe. Bineînțeles, câteva dintre părerile mele nu s-au putut abține și au ieșit la iveală, dar asta pentru că am încercat să dau forțe cât mai egale personajelor opuse care intră în dispută.

Sunt foarte interesat aici atât de chestiunile filosofice, cât și de cele psihologice și de cele care țin de spectacol. Multe bucăți nu sunt atât analize filosofice ale problemelor cât *dramatizări* ale diferitelor tipuri filosofice. Prin urmare, le-am gândit în principal ca pe niște piese de teatru, și m-am distrat pe cinste prezentându-le pe scenă, împreună cu câțiva actori. Reacția publicului a fost cât se poate de mulțumitoare. Am considerat întotdeauna că posibilitățile de a folosi cu succes teme filosofice pentru a

---

[1] Volum de eseuri publicat în 1981 de către Douglas Hofstadter și Daniel Dennett.

crea prezentări teatrale spectaculoase nu este încă înțeleasă pe deplin. Dacă această carte sugerează noi direcții de acest gen, atunci și-a atins unul dintre obiectivele principale.

Vreau să le mulțumesc soției mele, prietenilor și colegilor pe care i-am avut de-a lungul anilor, lui Thomas McCormack și lui Kermit Hummel, de la St. Martin's Press, pentru numeroasele lor sugestii utile.

Partea 1

De ce spui adevărul?

Capitolul 1

De ce spui adevărul?

Moralistul: V-am adunat, oameni buni, cu această ocazie, pentru că știu că sunteți printre cei mai cinstiți oameni de pe pământ, așa că m-am gândit să ținem un simpozion despre adevăr. Aș vrea să aflu de la fiecare dintre voi motivele pentru care spuneți adevărul. Adrian, tu ce motiv ai să spui adevărul?

Adrian: Motivul meu e foarte simplu: în Biblie scrie că trebuie să spui adevărul, iar eu iau Biblia foarte în serios. De vreme ce prima sarcină pe care o am pe pământ e aceea de a asculta voința lui Dumnezeu, iar Dumnezeu îmi poruncește să spun adevărul, este evident motivul pentru care spun adevărul.

Moralistul: Foarte bine! Și tu, Bernard? Tu de ce spui adevărul?

Bernard: Și eu iau Biblia foarte în serios. Lucrul care mă impresionează cel mai mult este Regula de Aur: Fă altora ceea ce ai vrea să-ți facă și ei ție. Dat fiind că vreau ca ceilalți să-mi spună adevărul, și eu le spun lor adevărul.

Moralistul: Excelent! Iar tu, Carey, tu ce motive ai să spui adevărul?

Carey: Motivele mele nu au nimic de-a face cu religia. Eu spun adevărul din motive care țin de etică pur și simplu. Îmi doresc să fiu virtuos, și, de vreme ce a spune adevărul e o virtute și a minți e un viciu, mi se pare că, pentru a fi virtuos, trebuie să spun adevărul.

EPISTEMOLOGUL (*care, destul de ciudat, se află în acest grup, deși nu l-a invitat nimeni*): Mie motivul ăsta mi se pare cam neobișnuit! Este evident că el nu prețuiește faptul de a spune adevărul în sine, ci doar faptul că această atitudine aparține categoriei mai generale a virtuții, iar Carey prețuiește tocmai această categorie generală. Chiar felul în care o spune – „pentru a fi virtuos, trebuie să spun adevărul" –, modul în care folosește cuvântul *trebuie* sugerează că el nu ține atât să spună adevărul, ci spune adevărul doar pentru că este un *mijloc* pentru un alt scop, acel scop fiind virtutea însăși. Asta mi se pare foarte ciudat! Mai mult, mă gândesc că…

MORALISTUL: Îmi pare rău că te întrerup, bătrâne, dar nu mi-am propus deloc să-i criticăm pe cei care își spun opinia. De data asta prefer să-i lăsăm să ne spună cum văd ei lucrurile. Analiza critică o lăsăm pe altădată. Așadar… Daniel, tu de ce spui adevărul?

DANIEL: Și eu am motive care nu țin de religie – sau, cel puțin, nu țin de teism. Eu sunt un mare admirator al eticii lui Immanuel Kant. Am înțeles că atitudinile sale etice erau, cel puțin psihologic, legate de cele religioase, dar mulți oameni care au respins părerile teiste ale lui Kant le-au acceptat totuși pe cele etice. Eu sunt o astfel de persoană. Spun adevărul pentru că ascult de imperativul categoric al lui Kant, care spune că niciodată nu trebuie să facem ceva dacă nu ne dorim ca acea acțiune să fie o lege universală. Dat fiind că, în mod evident, dacă toată lumea ar minți s-ar crea un haos general, e clar că nu-mi pot dori ca a minți să fie o lege universală. Iar imperativul categoric cere ca și eu să fiu la fel, adică să nu mint.

MORALISTUL: Foarte bine! Iar tu, Edward – tu ce motive ai să spui adevărul?

EDWARD: Motivele mele sunt pur umaniste și utilitariste. Este evident că a spune adevărul reprezintă un lucru benefic pentru societate. De vreme ce interesul meu principal în viață este acela de a face un bine societății, spun adevărul.

MORALISTUL: Splendid! Iar tu, Frank, de ce spui adevărul?

FRANK: Pentru a mă ridica la înălțimea numelui meu. Mă cheamă Frank, ceea ce mă obligă să fiu franc cu oamenii.

MORALISTUL: Încetează cu glumele. Aici e un simpozion serios! Dar tu, George, ce motive ai să spui adevărul?

GEORGE: Sunt un egoist nenorocit.

MORALISTUL: Cum?!

GEORGE: Așa cum ai auzit! Am mințit de câteva ori și până la urmă mi-a ieșit pe nas. Nu de ceilalți îmi pasă, ci de mine. Nu vreau să mai am probleme. Am învățat din experiențele amare și dureroase că cea mai bună politică este aceea de a spune adevărul.

MORALISTUL: Dar tu, Harry?

HARRY: Orientarea mea etică este destul de apropiată de cea a lui George. Dar în loc de a folosi expresia cam dură „egoist nenorocit" prefer să mă consider hedonist: fac numai ceea ce consider că-mi va aduce cea mai mare plăcere posibilă. Nu sunt atât de fanatic ca George. Acord o *oarecare* valoare și fericirii celorlalți, dar nici pe departe una comparabilă cu valoarea pe care o acord fericirii mele. Și am o mulțime de dovezi raționale că, pe termen lung, voi fi cel mai fericit dacă voi spune întotdeauna adevărul.

MORALISTUL: Deci ești hedonist! Cu alte cuvinte, spui adevărul pentru că asta îți conferă plăcere, și te ferești să minți pentru că minciuna ți se pare dureroasă. Despre asta e vorba?

HARRY: Nu chiar! Nu cred că din a spune adevărul derivă o plăcere *imediată*. În multe cazuri, imediată este suferința. Dar sunt o persoană chibzuită și rațională: prefer întotdeauna să-mi sacrific plăcerile imediate de dragul unui bine mai îndepărtat. Gândesc întotdeauna în perspectivă. Prin urmare, spun adevărul pentru că, așa cum ți-am zis, am dovezi raționale că această atitudine e benefică pentru mine pe termen lung.

MORALISTUL: Care sunt aceste dovezi?

HARRY: Asta este o poveste prea lungă pentru discuția noastră. Cred că ar trebui să ascultăm și părerile celorlalți.

MORALISTUL: Foarte bine. Ia spune, Irving…

Capitolul 3

Diferite fragmente

1

Propoziții care se auto-anihilează. De-a lungul mai multor ani specialistul în informatică dr. Saul Gorn a compilat o colecție încântătoare de propoziții care, într-un anumit fel, reușesc să se contrazică singure. El a intitulat colecția *Compendiul de clișee foarte rar folosite al lui S. Gorn*. Cu permisiunea lui, redau mai jos câteva exemple (cu una sau două modificări minore).

1. Înainte de a începe să vorbesc, aș vrea să vă spun ceva.
2. Cred cu tărie în optimism, pentru că fără optimism ce ne mai rămâne?
3. Jumătate dintre minciunile pe care ei le spun despre mine sunt adevărate.
4. Pe tot omul îl cheamă Ion.
5. Deoarece am pierdut din vedere scopul nostru, trebuie să ne dublăm eforturile!
6. O să am grijă ca proiectul tău să merite să fie finanțat.
7. Ți-am dat un buget nelimitat și deja l-ai depășit!
8. O propoziție nu se poate încheia niciodată cu prepoziția „în“.
9. Speciile astea au fost întotdeauna dispărute.
10. Parcarea autorizată interzisă!
11. Dacă nu ai prejudecăți pur și simplu nu înțelegi!

12. Inflația este un mecanism economic prin care fiecare persoană câștigă mai mult decât cea de alături.
13. Superstiția aduce ghinion.
14. Ăsta este cu adevărat un pas înainte în necunoscut.
15. Te-ai depășit pe tine însuți, ca de obicei.
16. Din când în când nu se mai oprește ploaia!
17. Monismul este o teorie conform căreia orice e mai puțin decât totul este nimic.
18. Formalistul este o persoană care nu poate înțelege o teorie decât dacă este lipsită de sens.

2

Saul Gorn mi-a împărtășit odată teoria lui despre ascetism:

— Se știe foarte bine: cu cât amâni mai mult plăcerea, cu atât este aceasta mai mare atunci când, în cele din urmă, apare. Prin urmare, dacă o amâni la nesfârșit, plăcerea o să fie infinită.

3

Cu mulți ani în urmă, mă aflam cu Saul Gorn la cină într-un restaurant. Imediat după ce a terminat de mâncat, un chelner i-a luat din față farfuria. Saul a zis:

— Ah! Am terminat la fix!

4

Cu altă ocazie, eram cu Saul și cu un grup de prieteni. Saul ne-a întrebat dacă vrem să mergem într-un loc. În cele din urmă, am decis că nu. Saul s-a uitat la noi și ne-a spus:

— Atunci cum vreți să ajungem acolo?

5

Odată Saul mi-a povestit cum doi studenți vorbeau încontinuu între ei în timp ce el explica ceva în sala de curs. Le-a zis:

— Nu are niciun sens să vorbiți, pentru că dacă o țineți așa eu va trebui să vorbesc mai tare, și atunci niciunul dintre voi nu va mai auzi ce spune celălalt.

6

Asta îmi amintește de un examen la care le-am spus studenților:

— Îmi dați cuvântul vostru de onoare că nu copiați dacă vă dau cuvântul meu de onoare că n-o să vă raportez mai departe dacă o s-o faceți?

7

Sunt ferm convins că, atunci când studiem matematica, nu trebuie să ne pierdem niciodată capacitatea de a face observații de bun simț. Cu mulți ani în urmă, predam un curs de algebră elementară. La un examen am dat o problemă standard, care cerea să se afle vârstele mamei, tatălui și copilului. După ce studenții au citit enunțul problemei, le-am spus:

— OK, la problema asta o să vă dau un indiciu.

Toți au făcut ochii mari. Am continuat:

— Dacă vă iese că vârsta vreunuia dintre părinți e mai mică decât a copilului, înseamnă că ați greșit undeva.

8

Cu altă ocazie a trebuit să prezint teorema lui Pitagora la o oră de geometrie. Am desenat pe tablă un triunghi dreptunghic și am scris pe ipotenuză și pe catete pătratele. Apoi am spus:

— Bineînțeles, lungimea ipotenuzei este mai mare decât a oricăreia dintre catete. Acum să spunem că aceste drepte sunt făcute din aur, și vi se oferă ocazia de a primi fie pătratul ipotenuzei, fie pătratele catetelor, împreună. Ce ați alege?

Interesant e că aproape jumătate dintre ei au ales pătratul ipotenuzei, ceilalți alegând pătratele catetelor. A început o dispută cât se poate de aprinsă. Și ambele grupuri au fost cât se poate de dezamăgite când le-am spus că nu e nicio diferență între cele două variante.

9

La o universitate la care am predat se plănuia angajarea unui nou membru al corpului profesoral. L-am invitat pe unul

Cuprins

Cuvânt-înainte 7

Partea 1 **De ce spui adevărul?**
Capitolul 1 De ce spui adevărul? 13
Capitolul 2 O problemă 25

Partea a 2-a **Despre lucruri în general**
Capitolul 3 Diferite fragmente 31
Capitolul 4 O întrebare60

Partea a 3-a **Trei fantezii**
Capitolul 5 Simplicus și copacul – un simpozion în aer liber 67
Capitolul 6 Un coșmar epistemologic 76
Capitolul 7 O fantezie minte-corp 91

Partea a 4-a **A fi sau a nu fi**
Capitolul 8 A fi sau a nu fi 99
Capitolul 9 Zen de viață și de moarte 103
Capitolul 10 Ce este existența? 129

Partea a 5-a **Concluzii**
Capitolul 11 Vis sau realitate? 143
Capitolul 12 Solipsismul luminat 161
Capitolul 13 5000 î.Hr. 183

Gânduri finale
Câteva observații generale 196
Ce putem aștepta de la filosofie? 197